
Unelmat ja todellisuus

**Sari Näre & Jenni Kirves (toim.):
Luvattu maa. Suur-Suomen
unelma ja unohdus. Johnny
Kniga 2014. 407 s. ISBN 978-
951-0-40596-3.**

Luvattu maa on osuva nimi kirjalle, joka käsittelee Suur-Suomea. Luvattu maahan jää usein haaveeksi tai katoaa käsistä, minkä jälkeen sen piirteet muodostuvat entistä nostalgisemmiksi ja myyttisemmiksi. Toisaalta, jos luvattuun maahan joskus pääsee, kokemus muodostuu herkästi pettymykseksi, kun todellisuus ei vastaa haavekuvaa. Näin kävi myös Suur-Suomi-hankkeelle – tai oikeastaan hankkeille, koska äärioikeistoon yleensä assosioitu suuntaus ei ollut ainoa Suur-Suomi-projekti. Vastaavaa oli muillakin. Itse asiassa ääriivasemmisto sai kokea tätä Itä-Karjalan ”luvatua maata” ajallisesti eniten, ja

omalta osaltaan tuhoisimmin seurauskin.

Kirjassa ei tätä kysytä, mutta pienen karrikoinnin höysteellä voitaisiin: Kuka on ainoa suomalainen, joka on järjestänyt Itä-Karjalan Suomelle jopa kahdesti? Otto Wille Kuusinen, vuosina 1918 ja 1939. Neuvostohallitushan luovutti molemmilla kerroilla Suomelle Itä-Karjalan Kannaksen rajanmuutoksia ja ystävyyssopimusta vastaan. Kummallakaan kerralla Itä-Karjala ei kuitenkaan valtaenemistölle kelvannut.

Luvattu maa on kirja, jolla on missio. Se haastaa vanhaa sotahistoriaa ja kansakunnan kollektiivista muistia ja haluaa tuoda esille uusia näkökulmia. Kirjoittajina ovat nuoremman polven tutkijat, jotka ovat saaneet syystäkin nimeä niin sanotun uuden sotahistorian edustajina: Jenni Kirves, Ville Kivimäki, Sari Näre, Oula Silvennoinen ja Tuomas Tepora. Sari Näre ei tosin ole varsinaisesti taustaltaan historioitsija, mutta hän on profiloitunut viime vuosina uuden sotahistorian edustajaksi. Kirjan ovat toimittaneet Näre ja Kirves.

Artikkelikokoelma on kiinnostava, lukijaa palkitseva, tietämystä avartava ja jopa nautinnollinen lukukokemus, vaikka yksityiskohdat ovatkin välillä jopa karmivia. Silvennoinen luo katsauksen Suur-Suomen muistamiseen ja unohtamiseen ja niiden syihin. Tepora tarkastelee heimohenkisyttä sen syntyvaiheessa ja maailmansotien välillä (olisikohan artikkeli toiminut vielä paremmin kirjan avauksena, välittömästi johdannon jälkeen?). Hän tuo esille myös punaisen Suur-Suomen hankkeet, jotka on unohdettu jopa hanakammin kuin valkoiset projektit. Kirves analysoi naisten osuutta ja roolia Suur-Suomen rakentajina sekä toisessa artikkelissa Suur-Suomi-henkisyyden eri vaiheita. Näre tarkastelee nuorisoon ja lapsiin suunnattua Suur-Suomi-propagandaa. Hän yhdistää artikkeliinsa monta muutakin nä-

kökulmaa sotaa vastustaneita passifisteja ja rintamaolojen korttipelisiä myöten. Hieman liiankin monia; tuntuu siltä, että kokonaisuus hajoo, parempi ratkaisu olisi ehkä ollut kirjoittaa ainakin pari erillistä artikkelia teemoista, jotka ovat lähimpänä toisiaan. Ville Kivimäki kartoittaa suomalaisten kokemuksia miehittäjinä.

Jokainen kirjoittajista on perehtynyt hyvin teemaansa, osaa lähestyä sitä kiinnostavasti ja kirjoittaa mukaansatempaavasti. Lukija tuntee miltei kulkevansa mukana tutkimuskohteiden kokemuksissa ja myötäelävänsä heidän uskonsa, intonsa, uhonsa, epäilyksensä, pettymyksensä ja epätoivonsa. Laaja esimerkkivarasto yksilöiden kokemuksista takaa, että esitys on tarpeeksi konkreettinen mennäkseen lukijoille perille. Kirjoittajien pyrkimykset ovat linjassa kansainvälisen sotahistoriantutkimuksen trendien kanssa, joissa on pyritty yksilötason kokemuksiin ja antamaan ääni niille ilmiöille, jotka omana aikanaan olivat joko marginaalisia tai kiistanalaisia. Kirjaa jaksaa varmasti lukea sekä ammattilainen että harrastaja.

Niille, jotka haluavat lukea puhtaista aseista puhtaasti asian puolesta ja torjuntavoitosta, teksti voi olla karvastakin – mutta varmasti terveellistä. Suur-Suomi-hengen edustajia ei silti demonisoida tai tehdä naurettaviksi, vaan ymmärrettäviksi. Kysymys heidän toimintansa hyväksyttävyydestä ja moraalista onkin sitten jo aivan eri koordinaatisto.

Luvattu maa ei voi olla vain tutkimuskirja, joka voisi pyrkiä väitöskirjamaiseen tarkkuuteen. Uusi avaus on aina eräänlainen yleisesityksen ja tutkimuksen välimuoto. Niinpä nytkin nojataan usein jo olemassa oleviin tutkimuksiin tai keskitytään pääasiassa tiettyihin, lähinnä viime vuosina julkaistuihin lähdekokoelmiin. Välillä tulee melkein sääli Elsa Enäjärvi-Haaviota, joka on todella perusteellisen läpi-

valaisun kohteena – lähinnä kaiksiksi, että säilytti niin tunnollisesti lähteensä. Kivimäen artikkeli rakentuu selvimmin arkistolähteisiin, SKS:n kansanrunousarkiston muistitietoaineistoihin. Kivimäen teksti on muutenkin todella vakuuttava, koska siinä otetaan perusteellisesti huomioon kaikki näkökulmat, ennen kuin lausutaan oma johtopäätös.

On myös luonnollista, että uudenkaltaisiin avauksiin pyrkivät kirjat aina korostavat, kuinka uusi niiden näkökulma on. Joskus jopa ylikorostavat. On esimerkiksi vaikeaa samaistua käsitukseen, että sen takia, miten Suomessa on muistettu SS-vapaaehtoisia, "[h]istoriallisesti, henkisesti Suomi ei siis ole osa Eurooppaa, vielä vähemmän länsimaailmaa". Liekö yhtä tuollaista "Eurooppaa" tai "länsimaailmaa" edes olemassa – jokaisen maan sotakertomuksissa on omat olosuhteensa ja omat apologiansa.

Tekee myös hiukan erikoisen vaikutuksen, kun ensin korostetaan, kuinka Suur-Suomi teema on ollut unohtettu ja kuinka siitä on vaiettu – ja sitten luetaan kahdeksan kirjaa, jotka ovat olleet (kirjan omien sanojen mukaan) "Suur-Suomeen liittyvää perustavanlaatuisia tutkimusta". Tästäkin listasta puuttuu lukuisia perusteoksia. Toki pitää paikkansa, että *Luvattu maan* näkökulma – valloituksen, siihen johtaneen mentaliteetin ja miehityskokemusten korostus – rikastaa kokonaiskuvaa huomattavasti, aiemmin on liikuttu suurelta osin tapahtumahistorian tasolla.

Silti jää vaikutelmaksi, että mutkat suoristuvat enemmän kuin olisi suotavaa. Useissa artikkeleissa on esimerkiksi havaittavissa joillekin muillekin sinänsä erinomaisille sota-ajan tutkijoille tyypillinen piirre, että katseen kääntyessä taaksepäin, maailmansotien väliseen aikaan, linseistä tulee finalistisia. Edeltävät vuosikymmenet oletetaan luonteeltaan kovin samanlai-

siksi kuin sota-aika oli – unohtaan niiden erilaiset olot, monimuotoisuus ja moniäänisyys. Lähdekampanin jää näissä yleistyksissä usein aika harvaksi sota-ajan tutkimiseen verrattuna.

Tässäkin kirjassa toistuu monta kertaa, että lainataan laajasti oikeiston laita-ainesten puheenvuoroja, jotka tihkuvat niin paatosta kuin joskus vertakin, ja todetaan näiden mielipiteiden esittäjät "vaikutusvaltaisiksi". Mutta kertakaan ei määritellä, saati testata, mitä tuo vaikutusvalta oli, ja kovin harvoin muistetaan mainita heidän ylivoimaisen vahvat vastavoimansa.

Toki monet jyrkän oikeiston edustajat sijoittuivat yhteiskuntahierarkiassa korkeammalla kuin vaalikannatus edellytti: korkeisiin virka-asemiin hallinnossa, armeijassa, elinkeinoelämässä, yliopistossa, kulttuuriväen keskuudessa. Ääni kuului kauas. Mutta paljonko se lopulta vaikutti, kun 1920-luvun Suomi oli nimenomaan keskustalainen Suomi, ja koko poliittinen ja yhteiskunnallinen kehitys meni Lappuan liikkeen välivaiheen jälkeen koko ajan vasemmalle – päinvastoin kuin valtaosassa muuta Eurooppaa.

Suurin osa äärioikeistoa sai mielestään 1930-luvulla keskittyä kamppailuun omasta olemassaolostaan. Konkreettisimmin herra Kekkosta vastaan. Tässä mielessä tuntuu oudolta lukea, kuinka Katri Vala "uskalsi" jopa arvostella IKL:ää. Sellainen tuskin vaati uskallusta muualla kuin muutamassa eteläpohjalaisessa kunnassa, sillä ajan lehdistölle IKL oli täysin vapaata riistaa ja sen poliittinen ystäväkirja tyhjä – jopa Kokoomuksen suuntaan 1930-luvun puolivälistä alkaen.

Hämäräksi jää myös yhden artikkelin avaus, jossa siteerataan pitkästi Vapaussodan Rintamamiesten Liiton muistiota vuodelta 1931, kuitenkin osoittamatta, miten se olisi ollut leimaa-antava

1930-luvun hengelle. Kun sen tekijöiksi vielä mainitaan kenraalit Hagfors, Runolinna ja Strann, eikä edes mainita, ettei sen nimisiä kenraaleita ole koskaan ollut ole-massakaan, uskottavuus kärsii. Samoin käy, kun todetaan Suomen ja Saksan suhteiden lähentyneen 1930-luvulla – nehan päinvastoin huononivat koko ajan.

Eikä vuosi 1941:kään merkinnyt, että Suomi olisi yhtäkkiä omaksunut äärioikeiston ajatukset. Totta kai siinä vaiheessa äärioikeisto teki parhaansa korostaakseen asemaansa näkijänä ja profeettana. Kukko kiekuu auringon noustua. Mutta kyllä se aurinko oli ensi sijassa vuosina 1941–1942 yleinen tilanne, ja kellon vetivät muut. On vaikeaa nähdä, etteikö tilanne olisi temmannut suurta osaa suomalaisia mukaan Suur-Suomi-henkeen ilman äärioikeistoakin. Näyttihän Itä-Karjalaan muodostuvan valtatyhjiö, ja suuruomalaisuudella oli muitakin juuria kuin äärioikeisto, mikä nähtiin jo vuosina 1919–1922. Ilmiö oli yleiseurooppalainen: lähes kaikilla oli jossain irredentansa, jonka paluusta emämaahan haaveksittiin.

Ja kun kirjassa kuvataan sotienvälisen ajan aseistakieltäytyjiä, tehdään aika reipas johtopäätös: ”Oikeisto vastasi, ettei Suomessa ollut varaa pasifismiin, sillä sitä ei tunnettu itänaapurissakaan – rivien välistä ymmärrettynä hyökkäys oli siis paras puolustus.” Tämä tulkin-ta venyttää kyllä rivien väliä todella paljon. Lause “[s]isällissodan henki, parempiosaisten pyrkimys estää heikompiosaisia ajamasta elinolojensa kohentamista” on puolestaan niin yksipuolinen, että se kuulostaa jo poliittiselta.

Tällä kaikella en tahdo sanoa, etteikö kirjan näkökulma nostaa esille suuruomalaista retoriikkaa olisi huomionarvoinen ja arvokas. Pahana tapanani on myös ottaa ansiot itsestäänselvyyksinä ja keskittyä liiankin pedagogisessa hengessä kohtiin, joissa olisi mahdol-

lista parantaa esitystä. Mutta joka tapauksessa useiden yleistysten edustavuus ja kattavuus vaatisivat lisätutkimusta.

Tästä kritiikistä huolimatta korostan, että kirjassa on todella huomattavasti enemmän ansioita kuin sellaisia kohtia, joista voi olla perustellusti toista mieltä. Erityisesti panoksen antajana sotahistorian uusiin näkökulmiin ja kriittisempään käsittelyyn se on arvokas. Yhtä ”Suomen sotakokemusta” kun ei ole, vaan lukematon määrä erilaisia sotakokemuksia, joista koko ajan vaihteli se, mitkä niistä milloinkin kohtasivat toisensa – ja millä intensiteetillä. Sijaa on nimenomaan aikalaiskokemusten osalta sekä juhlapuhekuvalle että kriittiselle kuvalle.

VESA VARES
TURUN YLIOPISTO